

Jornada d'Anàlisi Territorial i Ambiental del Vallès

Universitat Autònoma de Barcelona, 11 d'octubre de 2001

Amb la convocatòria d'aquesta jornada, es pretenia reflexionar des de la mateixa Autònoma, sobre les dinàmiques de caire territorial i ambiental que incideixen sobre el campus i, també, sobre les repercussions territorials i ambientals que tenen les activitats que es duen a terme en el campus. Reflexions que, si realment es vol incidir en la millora i el redreçament de les dinàmiques territorials i ambientals, s'han de fer en el context comarcal i metropolità en el qual s'insereix l'Autònoma.

La presentació que va fer Lluís Ferrer, vicerector adjunt al rector, va incidir, precisament, en el paper estratègic i, especialment, experimental que pot tenir l'Autònoma, tant en el camp territorial i ambiental, com en el participatiu, atès que en ocupar una superfície de 260 ha i tenir una població de 40.000 persones, té la magnitud suficient per desenvolupar aquesta funció de territori experimental.

Urbanisme i ordenació del territori

En el primer apartat d'aquestes jornades, dedicat a *Urbanisme i ordenació del territori*, i en especial la seva ponència sobre *Ciutat i medi natural al Vallès: bases per al diàleg*, bona part de les intervencions es van centrar en la descripció del model territorial que ha anat transformant la comarca del Vallès i en la necessitat d'organitzar-lo millor, essent precisament les reflexions que es fan al voltant de la sostenibilitat i les noves propostes d'estructuració del sistema d'espais lliures i naturals que s'han presentat (Via verda Sant Llorenç-Collserola, Anella verda, etc.), les úniques que poden permetre afrontar aquesta situació des d'una perspectiva realment alternativa.

L'expansió de l'àrea metropolitana, que està convertint el territori vallesà en una espècie de nou eixample barceloní, comporta una major ocupació de sòl, incrementa els problemes de funcionalitat dels sistemes urbans i fa que augmenti la mobilitat —una de cada dues persones treballa fora del seu municipi de residència—, de manera que s'estén cada cop més el que ha estat anomenada ciutat difusa i disminueix la cohesió territorial.

En poques parts del territori català hi ha una pressió urbanística tan elevada com la que existeix a la plana del Vallès. I és precisament per aquest motiu, que cal endegar una planificació urbana integrada i basada en el desenvolupament de formes de ciutat compacta, constituïdes a partir de la ciutat ja existent i capaces d'establir un vertader diàleg amb el seu entorn natural.

Aquestes reflexions posen en evidència importants dèficits, essent un dels més notables la manca d'un enfocament conjunt de tots aquests problemes territorials i ambientals i la inexistència d'instruments supramunicipals adequats per superar-los. Cal una voluntat de planificar i ordenar el territori que sigui

capaç de transcendir les iniciatives excessivament concretes, parcials i a curt termini, que tingui com a finalitat dissenyar una estratègia a llarg termini i per al conjunt del territori.

Una alternativa realment viable per aquest model, passaria per reconèixer i completar els sistemes urbans funcionals, però fent-ho de manera conjunta amb les necessitats de funcionament i manteniment del sistema d'espais lliures i naturals. És imprescindible valorar de manera adequada els espais naturals de la plana del Vallès i reconèixer la seva funció d'estructuració del territori, així com la seva funció social i com a signe d'identitat local i comarcal.

Enfront del model d'illa metropolitana o d'eixample, s'ha de promoure un sistema format per ciutats lineals i espais naturals que reconegui l'estructura territorial definida pel relleu i els cursos fluvials. Aquest model urbà ha de permetre, alhora, el manteniment d'una xarxa d'espais naturals a la plana del Vallès, de manera que esdevingui la vertadera xarxa estructuradora del territori, tant per la seva funció de conservació dels valors naturals i el manteniment de la connexió entre els espais naturals protegits de les serralades que l'envolten, com per la seva funció de separació dels eixos de desenvolupament urbà.

De manera més concreta i centrant aquesta reflexió en l'Autònoma, el seu previsible creixement urbanístic s'hauria de plantejar a partir de l'extensió del campus cap al sistema urbà de Cerdanyola, tot fent possible la permeabilització de la B-30 i mantenint els espais lliures i naturals del sector de ponent de Cerdanyola (Castell de Sant Marçal, Can Costa, etc.).

Medi natural i connectivitat

En l'apartat d'aquestes jornades dedicat a *Medi natural i connectivitat*, bona part de les aportacions que es van fer, tant a la ponència sobre *Territori, paisatge i conservació de la biodiversitat al Vallès*, com a la taula rodona, van girar al voltant de tres qüestions bàsiques: els diversos estats naturals que pot presentar un determinat territori, els valors del medi natural i la gestió del medi natural i del paisatge.

La primera consideració que es va plantejar, feia referència a que el medi natural d'un determinat indret pot presentar diversos estats, i que aquests varien en funció de les característiques pròpies del medi i de les pressions o de la gestió que hi tingui lloc. En una comarca com el Vallès sempre caldrà preguntar-se quin és el medi que es considera desitjable i prendre les mesures necessàries per aconseguir-lo, o mantenir-lo. Si s'opta per afavorir l'existència d'espais naturals prop de les ciutats, caldrà emprendre també les mesures de gestió pertinents.

El que no és possible és dir que es vol tenir un determinat medi natural i actuar en direcció contrària als seus objectius de conservació o manteniment, de manera que no es respecti la seva capacitat de càrrega i es vagi degradant progressivament. És en relació amb aquest punt que es considera que «cap creixement sostingut és sostenible», màxima de la qual se'n desprèn una

recomanació lògica: evitar descompensar l'actual proporció que hi ha a la comarca entre el sòl urbà i els espais naturals, ja que en cas de trencament de l'equilibri actual, ja bastant precari, es pot produir una disminució radical de les capacitats del medi natural d'aquesta comarca.

És al fil d'aquestes reflexions, que bona part dels que intervenen en aquesta sessió valoren negativament els efectes i l'impacte que sobre el medi natural i el paisatge vallesà tindrà el projecte de creació del centre direccional que es pretén situar al sector de ponent de Cerdanyola del Vallès. Aquest projecte, a més, ha perdut la seva característica original d'impulsar la creació de noves centralitats i es limita a desenvolupar més habitatges i indústries.

La segona reflexió que centra el debat en aquesta sessió, gira al voltant dels valors del territori i posa en evidència que el què té un valor real és el manteniment del conjunt del territori i no només d'una petita part d'aquest, per més ben conservada que estigui, i que fins i tot els espais tradicionalment considerats marginals han de ser tinguts en compte i gestionats. El valor del medi natural no es pot basar només en el manteniment de determinats espais de connexió o en la protecció d'uns elements concrets i singulars, sinó que és la matriu natural en el seu conjunt la que realment s'ha de valorar.

El grau de coneixement del medi natural vallesà és força bo, però encara s'està lluny de poder-se assegurar que és ben conegut. Malgrat tot, es disposa ja d'una primera imatge que permet posar de manifest la seva importància i afirmar que, com ja s'ha dit, els seus valors s'estenen pel conjunt del territori.

La necessitat d'establir connectores ecològics i paisatgístics entre els espais naturals més importants és evident, però aquests connectores han de tenir la mida adequada a la funció per a la qual es dissenyen i, en cap cas, el seu establiment ha d'anar en detriment de la integritat de la matriu ecològica del conjunt del territori. Juntament amb l'establiment de connectores ecològics i paisatgístics cal gestionar la resta dels espais naturals de la comarca.

Les reflexions anteriors porten a una tercera constatació important: la necessitat d'una planificació i d'una gestió activa del medi natural. Es posa en evidència que la majoria dels instruments de planificació territorial estan mancats del contingut ambiental que els correspondria, fet aquest que, aplicat a les terres vallesanes, comporta una progressiva pèrdua del valor dels seus diferents components naturals i paisatgístics.

El baix grau de desenvolupament que han tingut fins ara els connectores ecològics i paisatgístics és un bon exemple de que perdura la manca de consideració dels elements naturals en la planificació territorial; els connectores no solament són importants com a hàbitats naturals, sinó que també poden actuar com a elements estructuradors del territori. Aquesta funció, possible en la majoria de territoris, adquireix una especial transcendència a la comarca del Vallès, ja que les característiques pròpies del seu medi natural i l'específic model de desenvolupament urbà que s'hi ha donat, fan encara més necessària la seva implantació.

També en referència al baix nivell de planificació del medi natural a la comarca del Vallès, es recorda la inexistència de figures de protecció del medi natural a la plana i la seva concentració en els massissos muntanyosos perifèrics, motiu pel qual aquesta plana queda desprotegida i els seus valors naturals i paisatgístics sense cap tipus de reconeixement ni gestió.

Si pel que fa a la planificació, els dèficits detectats són importants, quan es parla de gestió aquests dèficits encara s'agreugen més. La gestió del medi natural vallesà no pot dependre només de la capacitat o de les iniciatives dels seus propietaris. Cal establir tot un seguit d'eines de gestió adequades a les característiques pròpies d'aquesta zona, prou diferents a les d'altres comarques del país, especialment pel seu alt grau d'urbanització, motiu pel qual algunes de les figures tradicionals de gestió del medi natural no són les més adequades per al medi vallesà. És precisament en aquests aspectes, l'establiment de noves formes de gestió del medi natural i del paisatge, on s'està més endarrerit i on s'obren més oportunitats per a l'experimentació i la recerca.

I en l'aspecte de gestió, també es posa en evidència la necessitat de connectar millor amb els ciutadans i amb les organitzacions i entitats socials. És en aquesta direcció que es creu que des de la Universitat Autònoma de Barcelona es podrien impulsar més iniciatives, i no només a través d'una major implicació dels estudiants i dels professors en les qüestions territorials, ambientals i de conservació del medi i el paisatge vallesà, sinó que també hauria de ser el mateix equip de govern de la Universitat Autònoma de Barcelona el que disposés d'una estratègia territorial tant a dins coma fora dels límits estrictes del campus.

L'Autònoma, el medi i el territori

L'apartat tercer i últim d'aquesta jornada, va ser el dedicat a *L'Autònoma, el medi i el territori*, dins el qual la ponència *L'Autònoma com a artefacte ambiental*, va presentar l'interessant informació que s'ha obtingut com a resultat de la realització de l'Agenda 21 de l'Autònoma. Totes aquestes dades, es poden obtenir a través de la web de l'Autònoma.

Una primera qüestió que cal remarcar, és que l'Autònoma, considerada com a empresa, és una de les primeres pel nombre de treballadors —inclou estudiants— i mou un pressupost ingent. A ritme diari, només dies hàbils, implica la mobilitat de gairebé 40.000 persones.

Comparant les dades que es poden recuperar de les primeres èpoques de l'Autònoma, inici de la dècada dels 70, amb les actuals, any 2000, destaquen alguns aspectes que podrien titllar-se de negatius o perjudicials pel medi ambient i d'altres de positius, que van pel camí de la sostenibilitat.

Entre els aspectes negatius se'n poden destacar dos: el notable increment de la superfície construïda o del sòl d'ús urbà, el 33 % de la superfície del campus, en detriment especialment del què era, abans de la seva implantació, sòl

agrícola, que ha passat del 75 % inicial al 8 % actual, i l'augment de l'ús del transport privat, amb baixa ocupació per vehicle, per a accedir a les instal·lacions.

Quant als aspectes que es valoren com a positius o que assenyalen una sensibilitat envers l'entorn, destaca la tendència a la recuperació de la vegetació, que ha passat de l'1 % inicial al 3 % actual, la continuada racionalització dels consums d'aigua i d'energia i, pel que fa als residus, l'increment de la recollida selectiva, l'esforç per tractar de manera adequada els residus especials procedents dels diversos laboratoris del campus i la posta en marxa d'una deixalleria.

Com a conclusió, es pot dir que l'Autònoma, com a artefacte ambiental, té pendent resoldre alguns problemes, com poden ser l'encaix amb les estructures urbanes veïnes, la utilització del vehicle privat, l'extensió de les xarxes viàries i l'eficiència energètica.

Moltes d'aquestes consideracions es van reprendre a la taula rodona sobre *Integració de l'Autònoma en el seu entorn territorial*. L'anàlisi de la implantació de l'Autònoma en el territori i de les activitats que han de desenvolupar-s'hi, permet veure l'esforç que s'està fent per avançar cap a la sostenibilitat. La redacció de l'Agenda 21 de l'Autònoma, n'és un bon exemple, però també el que s'aposti per concentrar les edificacions i per preservar els espais forestals, que es disposi d'un Pla de residus i que s'avanci en la posta en marxa del Pla de gestió del medi natural de l'Autònoma, així com per seguir lluitant per aconseguir més inversions en el transport públic.

La voluntat territorial i ambiental de l'Autònoma, depèn, però, de qui pren les decisions, és a dir, dels òrgans de govern de l'Autònoma. La relativa proximitat de les eleccions a equip rectoral, fa que que s'hagin de tenir aquestes qüestions ben presents, ja que que en funció de la composició del nou equip de govern, es poden reforçar les tendències descrites o haver-hi canvis. Malgrat tot, és important que totes les possibles candidatures es posicionin sobre la política territorial i ambiental que es proposa per a l'Autònoma.

El debat generat al voltant de la política territorial i ambiental, va concretar-se en quatre temes: l'interès de seguir buscant millores en el camp dels transports; la necessitat —i possibilitat!— de modificar el PGM del 76 o bé de no aplicar-lo, a l'espera d'un nou pla que s'adapti més als requeriments i coneixements actuals; les crítiques a l'Autònoma, acompanyades de peticions de canvi d'actitud, per no posicionar-se respecte projectes que afecten el seu entorn; la necessitat de polítiques actives de conservació de la natura, que, per la major part dels presents, acaba sent la gran perdedora en les tendències de vida i creixement actuals.

Les reflexions que es van fer al final d'aquesta tercera sessió, es van concretar en tres propostes: que s'ha d'incrementar l'oferta de transport públic i establir una política de preus que el faci atractiu; que s'han de difondre de manera activa i efectiva els coneixements científics que posen en evidència la necessitat d'actuar diferentment a com s'està fent, cosa que requereix una

major implicació de la comunitat universitària; i que, per aconseguir un posicionament de l'Autònoma en les qüestions territorials i ambientals, s'ha d'elaborar una proposta que se sotmeti al Claustre i, posteriorment, a la Junta de Govern, ja que són aquests els òrgans que representen la comunitat universitària i a qui correspon posicionar-se.

